

Vývoj českého vojenského písemnictví.

(Z přednášky pronesené na valném shromáždění Vědeckého ústavu vojenského dne 9. dubna 1922.)

Bylo mně dopřáno cti, podati váženému shromáždění přehledný obraz vývoje českého vojenského písemnictví. Pravím: vojenského, neboť nemíním — pro omezený čas — zmiňovati se zde o spisech, letácích, popěvcích atd., které líčí vznik a průběh válek, jichž se náš národ činně zúčastnil, jejich příčiny a následky, nebo o takových spisech, které válka sama vyvolala. To by vyžadovalo mnohem více času i trpělivosti a potom podobný spis vydám v dohledné době ve Vědeckém ústavu vojenském. Omezím se pouze na přehled vojenského písemnictví, pokud souvisí s organisací, taktikou, polní službou a duchem vojska.

A tu dovoluji si upozorniti hned předem, že nebudete překvapeni hojností této literatury. Jest to zajímavý fakt, že v tomto oboru jest naše české vojenské písemnictví velice chudičké, pomyslíme-li, jak bohatá jest naše vojenská minulost. V domácích i cizích kronikách najdeme mnoho napsáno o české statečnosti. Mnoho válečných bouří přehnalo se zeměmi naší vlasti. Mnohé z nich přinesly velikou slávu, takže české jméno bylo s úctou vyslovováno v cizině, mnohé z nich přinesly však i hlad, bídu a smutné ponížení. Ale jak jsem pravil: Jak bohatá jest naše vojenská minulost, tak chudá jest její literatura.

Než pokusím se aspoň v krátkém přehledu podati její stručný obraz:

Podle středověkého panujícího zvyku byla před každou válečnou výpravou vydávána zvláštní vojenská pravidla, kterým se říkalo: *vojenské řády*. Tak i válečnictví české teoretisuje se tím, že se o něm podává slovesný výklad. Náš nejstarší vojenský řád jest „*České zřízení vojenské*“ od dvorního kuchmistra, moravského podkomořího a zvíkovského purkrabího **Jana Hájka**

z **Hodětína**, napsaný roku 1413 z rozkazu krále Václava, ačkoli jej někteří znalci, jako Toman¹⁾, kladou do doby pozdější, asi do roku 1431. Toto české zřízení vojenské bylo asi napsáno za spolupůsobení Jana Žižky, tehdy královského služebníka, jak svědčí některá shodná ustanovení a příkazy. Král Václav rozkázal Janu Hájkovi z Hodětína, aby napsal práva a zřízení vojenská „pro budoucí Čechy bojovné, aby se uměli ve vojskách spravovati.“ Ve dlouhé řadě článků přikazuje se tam pořádek i cnosti vojska, mravnost i poslušnost, podřízenost i snášelivost, zapovídají se hry, láni, loupeže, svády a rvačky mezi vojskem i jiné neřesti a ustanovuje se pořádek na pochodu, v táboře i na bojišti. Mezi jiným nařizují se tam všechny podrobnosti pro vozy a jejich výbroja též různé, mnohdy kruté tresty, vydané na udržení kázně v rozpoutané soldatesce.

Druhý pokus o zavedení přísného vojenského řádu učinil **Jan Hvězda z Věcmilic**, přímým **Bzdinka**, v říjnu roku 1421. Dne 19. října téhož roku byl Jan Bzdinka na návrh Jana Želivského zvolen nejvyšším hejtnanem v Praze s mocí trestati všechny neposlušné vězením i ztrátou života, vypověděním z města nebo jakýmkoli způsobem, jako „obci nejvěrnější, dobře zasloužilý a pravdy evangelické hajitel obzvláštní“. Hned po svém zvolení a po zvolení čtyř podhejtmanů dal Bzdinka schváliti svolanou obcí vojenský řád, aby, jak vypravuje kronikář Vavřinec z Březové, „při výpravách vojenských nikdo bez vůle hejtnanů z vojska se nevracel, aniž z boje, kdyby k němu přišlo, pod ztrátou hrdla a statku žádným obyčejem se nekradl“. Můžeme míti za to, že byl tenkrát zaveden Janem Bzdinkou nový vojenský řád, a to podle zásad Žižkových, a že nám z něho letopisec zachoval zmínku pouze o jediném, ovšem nejvýznamnějším jeho ustanovení. Vždyť totéž ustanovení nalézáme též na vojenském řádu geniálního vojevůdce **Jana Žižky z Trocnova**.

Žižkův vojenský řád jest obsažen v manifestu bratrstva Žižkova z první polovice září roku 1423. Tento řád byl ustanoven a vydán proto, jak z úvodních slov vysvítá, aby „pořádek, poslušnost a kázeň ve vojsku bratrském byla zachována, k vyvarování se škod a hanby před nepřítelem“. Žižkův řád měl své „kusy a artikule“, pevně vytčené, od nichž nebylo dopouštěno úchyly. Čteme tam toto: „A ktož by těchto kusuov a artikuluov držeti a jich skutečně vésti nechtěl a ani brániti, toho žádného nevymině, aniž chceme trpěti mezi sebou i u vojšťe s boží pomocí...“ Žižka je muž řádu a pořádku. Jeho vojenský řád obsahuje vlastně jen v jedné věci bodech vše, čeho jest třeba nejen ku povzbuzení, ale též k udržování vojenského lidu v poslušnosti. Základní myšlenky jeho řádu jsou tyto: Naprostá rovnost všech a ke všem stejná spravedlnost při trestech i odměnách bez ohledu na stav nebo na osobu, zachovávání poslušnosti vůči hejtnanům, přísný pořádek a vojenský řád, konečně pak zbožnost a mravní bezúhonnost vedle velké přísnosti trestů. Žižkův vojenský řád vedle železné disciplíny, kterou zaváděl, hlásal a vykládal vojsku i aplikoval na ně čtyři pražské artikule, snažil se z různých kast: z knížat, pánů, rytířů, panošů, měšťanů, řemeslníků, robotězů, ze sedláků, z osob všech stavů učiniti rodné bratry, z lidí udělati křesťany. Sud' nejprve sebe, potom teprve jiné: hled'me, „abychme sami na sobě napřed

¹⁾ Toman H.: Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy. Praha 1898.

i v sobě hříchy smrtedlné i všední stavovali, rušili a kazili." Vše počinej s Bohem, bojuješ pro věc jeho: hejtmané, „prve než by které věci činili a rozkázali, aby se nejprv Pánu Bohu modlili, kleknúc a padnúc před Tělem božím a před tváří boží, aby pán Buoh všemohúcí ráčil svú pomoc dáti, a tu svú při svatú provésti k své svatě chválě a k rozmnožení toho dobrého, a věrným k spasení a ku pomoci." Soud boží pak buď vykonáván důsledně a bez milosti. Kdo božím bojovníkem, ten má „s pomocí boží a obecní všech neřáduov trestati i bítí, trestáním honiti, mrskati, bítí i zabíjeti, stínati, všeti, topiti, páliť, i všemi pomstami mstiti, kteréž pomsty na zlé slušejí vedle zákona božího, nižádných osob nevyjimajíce ze všech stavuov, mužského i ženského pohlaví." Žižka a veškeré bratrstvo jeho prosí „všech věrných Čechuov, abyste se k tomu dobrému svolili a nám toho radni a pomocni byli. A my vám zase též držeti, plniti i mstiti chceme, pro milého Pána Boha, pro jeho svatě umučení, pro vysvobození pravdy zákona božího, svatých, a jich zvelebení, ku pomoci věrným církve svatě a zvláště jazyka českého a slovenského, i všeho křesťanství, ku pozdvižení věrným a ku potupě neústupným a zjevným kacířuom a pokrytým zloskvrnikuom..."

Žižkův vojenský řád jest v malém husitské hnutí. Duch času mluví věrně i z Žižkových listů. Slyšíme tytéž myšlenky jako ve vojenském řádu. V pověstném psaní z Orlíka, poslaném spojencům domažlickým, čteme opět: „Prosím vás pro Pána Boha, abyste v bázni boží jakožto synové nejmilejší trvali a nestýskali sobě, když od něho trestání býváte; ale rozpomínajíce se na rozmnožitele víry naší, pána Jezu Krista, proti takovým zlostem, které se od těch Němcův dějí, statečně se postavili, vezmúc staré Čechy, iežto zatknúce klanici za škorní, netoliko o boží při, ale i o svú bítí sú se. A my pak, milí bratří! hledíce k zákonu božímu a k obecnému dobrému, větší snažnost máme naložiti, aby, ktož muž kei v ruku vzíti a kamenem lučiti vzhůru byl..." Čechové byli „bojovníci boží" a každý protivník přirozeně boží nepřítel a „zhůbce české země".

A stejně tytéž myšlenky a city co ve vojenském řádu a v listech, zní i z válečné písně Žižkova vojska, z veršů „Ktož jsú boží bojovníci". I zde „boží bojovníci", chránící „zákon boží"; i zde náboženské blouznění, vrcholící ve fanatickém výkřiku, jímž píseň doznívá: „bíte, zabíte, žádného neživte." I zde vojenský řád operační i kázeňský.

Nalézáme v ní tyto zásady:

1. Bojovníci boží v důvěře v boha obětujítež časný za věčný život svůj.
2. Nehledíce na množství nepřátel, nikdy před nimi neutíkejte.
3. Pro lakomství a loupež životův lehkomyšlně v šanc nevydávejte.
4. Pro kořist boje nezanedbávejte.
5. Vydané heslo mějte v paměti.
6. Hejtmanů svých poslušně pozorujte.
7. Druh druhu budiž nápomocen.
8. Každý hlediž a drž se šiku svého.
9. Veselým pokřikem a s myšlenkou na Boha užijte zbraní svých.
10. V boji nikoho neživte.

Jsou to sice jen krátká pravidla kázně, kterých lid má být i v boji samém pamětliv; tvoří však úplný celek, v němž není nic zapomenuto. Zpěv „Ktož jsú boží bojovníci“ jest vojenský řád a listy Žižkovy v malém. Tradice mylně připisovala píseň tu Žižkovi; pak pokládali Bohuslava z Čechtice za jejího skladatele; byl však jen jejím přepisovatelem. Buď jak buď, jistě vznikla v nejbližším okolí Žižkově; v jeho táboře, jenž nebyl bez literátův, a vlivem jeho idejí.²⁾

Z doby krále Jiřího známe jiný vojenský řád, jenž se opírá celkem o řád Hodětínův.³⁾

Čech v patnáctém století nejen obnovoval „zákon boží“, nýbrž k jeho cti i znovu organizoval válečné umění. Z původního biblického nadšení však již průběhem několika let stalo se výhodné řemeslo. Od roku 1433 až do konce patnáctého věku česká vojska, „sirotčí“, bratrstva“ a „roty“, bojují za žold na půdě polské, uherské, německé a jiné proti všelikým nepřátelům. A jejich válečná organizace tomuto století stávala se vzorem: hlavně vozová hradba, pěchota jako jádro vojska, rychlé a pohyblivé manevrování. Zevrubně národní názvosloví vojenské ukazuje na samorostlý rozvoj tohoto způsobu umění: pračata a koněběrky, ztracenci a harcovníci, honci a posilci, okřídlení a vykřídlení, sudlice a ošťpi, houfnice a harcovnice, srubnice a tarasnice atd. jsou názvy a pojmy, vzniklé tehdy na půdě české.

Výkonnou silou svého času na slovo vzatou i spisovatelem vojenským zároveň byl **Václav Vlček z Čenova**, v druhé polovici věku patnáctého přední český válečník. Zejména jako hejtman vojska Jiřího proti Matyáši roku 1468 měl šťastnou ruku a kolem roku 1490 následníku jeho podal pověstné „Naučení ku králi Vladislavovi, kterak se mají šikovati jízdní, pěší i vozy“.

Žižkovo a Prokopovo válečné umění jeví se zde rozšířené praktickými pokyny a zkušenostmi, které se bezděky skládají v zevrubnou soustavu válčení s vojskem velkým nebo malým, pěším nebo jízdním, na planině nebo v horách, proti vojskům západoevropským nebo tureckým.

Důležitý spis o vojenských věcech nacházíme teprve v posledním čtvrtstoletí šestnáctého věku. Jest to **M. Daniele Adama z Vele-slavína** (1545—1599) „*Politia historica. O vrchnostech a správách světských*. Knihy patery. V nichž se obsahují mnohá užitečná naučení, jakby se království, knížectví, země, obec i města buďto v času pokoje aneb války, pobožně, šlechtetně, chvalitebně a užitečně řídit i spravovati mohla: sebraná z mnohých starých i nových, řeckých, latinských, českých i německých historií a spisuov maudrých lidí osprávně světské. Nyní pak v novověku poctivosti všech dobrých, ctných a šlechtetných vrchností, správcův, soudcův, pánův a úředníkův zemských i městských, slavného a dalece rozmnoženého národu slovanského, z jazyka latinského a německého v český, jakž nejvlastněji býti mohlo, přeložená a vůbec vydaná, pilností, prací a nákla-

²⁾ Srvn. Jarosl. Vlček: Dějiny české literatury. Dílu I, část 1. Praha 1897.

³⁾ Srvn. J. Volf: Vojenský řád krále Jiřího. Časopis českého musea, 1906.

dem M. Daniele Adama z Veleslavína. Vytištěno v Starém městě pražském, léta Páně MDXXCIV."

Jest to v podstatě překlad z latiny a němčiny, pouze doplněný a rozšířený Veleslavínem a jeho spolupracovníky, hlavně Janem Kocínem z Kocinetu. „Politia“ jest přeložena z „Regentenbuchu“, sepsaného druhdy znamenitým právníkem a humanistou německým Dr. Jiřím Lautebeckem, kancléřem hrabat z Mansfelda a později radou markrabí brandenburských v Kulmbachu. Vlastní podnět ku překladu vyšel od rytíře Viléma staršího z Malovic a na Butovicích, nejvyššího berníka království Českého. Ten totiž od několika let projevoval žádost, aby se vydala česká kniha, která by mohla býti vzorem při správě obecní a ve veřejném životě, a když Veleslavín se uvázal knihu takovou vydati, podporoval jej a značnější peněžitou částkou usnadnil tisk hotového díla.

Látka knihy rozdělena jest na pět částí:

I. „O regimentu, správě a auřadech nejslavnějšího a nejpřemoženějšího města římského.“

II. „Jakými cnostmi králové, knížata, páni a jiné vrchnosti ozdobeni býti mají.“

III. „O boji, o správě válečné a rozličném běhu vojenském.“

IV. „O regimentu a správě obcí a měst, kterak by ta a na jaký způsob měla a mohla nejlépe nařízena býti.“

V. „O saudecích a jejich povinnostech.“

Nás zajímá část třetí. Ta věnuje se výhradně věcem vojenským, a to jednak pro výstrahu, jednak pro poučení.

Válka jest člověčenstvu strašlivým zlem, připadajícím na hříšný svět z dopuštění božího. Běda tomu, kdo ji vyhledává lehkomyslně. Dobrá vrchnost nepovede války, leč z přinucení, a pak si bude počínati lidsky, milosrdně, zejména dopřeje-li Bůh vítězství. Na výpravách má se užívatí pokud možno prostředků čestných; slovo dané a slib porušiti jest hříchem. Dobrý řád a přísná kázeň odedávna konaly výborné služby ve vojstě; jinak záleží mnoho na štěstí, někdy více než na veliké síle nebo na pevnostech. Není radno činiti smlouvy bez rozvahy; jestliže se však staly skutkem, pak dlužno při nich věrně státi. Nikdo nemá šířiti svou moc násilím, úkladem a lstí. Před důležitými podniky jest třeba pečlivých porad. Po skončené výpravě nebo válce nechť se vojsko rozpustí; jinak může nastati z toho zlé nebezpečství. S řády a povinnostmi ve vojstě měl by býti každý aspoň poněkud obeznámen. Proto se ke konci podává obšírný přehled vojenských věcí, který jest zakončen statí o povinné zbožnosti vojáků. Celá kniha poutá čtenáře ze dvou příčin: jednak pro smýšlení o válce vůbec a potom pro zevrubné líčení tehdejšího vojenského zřízení. Přísně se kárá surová nezvedenost vojáků. Surovost ve vojsku tak prý se rozmohla, že to přesahá všechno pomýšlení. Dostane-li se kdo mezi vojáky, musí „taková hrozná a strašlivá slova slyšeti a na tak hanebné věci patřiti, jako by se mezi pauhé čerty dostal“. Tak jsou všichni zdivočeli, že huře a hanebněji než sami pohané a Turci si vedou; vždyť prý „mezi přátely a nepřátely žádného rozdílu nemají, a v krádeži, loupeži, přísahání, zlořečení, klení, malých dítek, panen a paní pohanění tak se hanebně a nestydatě chovají, že nebyl by jistě div, aby pán bůh na ty ukrutné, dábelské morděře a hanebné poctivých paní a panen násilníky děšť ohnivý, s nebe dopu-

stil: ale však najde je svým časem a zaplatí jim podle zasloužení jejich." V „Politii“ seznamujeme se s mnohými zajímavými podrobnostmi tehdejší služby vojenské. Ale při tom ne bez lítosti obracíme listy, potkávající se téměř bez výjimky s názvoslovím zcela německým. Sem náležejí na příklad výrazy „kriegsher, musterher, ceigmistr, ceigpísař, geschirmistr, pfenigmistr, šancmsitr, colmistr, proviantmistr, knecht, lancknecht, šancknecht, štekenknecht anebo škaryant, fenrich, forir, leitinant, kriegsmann, kundšafftí anebo špehéri, šlachtordnuňk, mustruňk, bštalluňk, pasport aneb list fedrovni, frid, verkzeig, glid atd., atd.“⁴⁾

Po celý věk šestnáctý a hluboko do století sedmnáctého ohrožovalo Evropu stále nebezpečí turecké záplavy. Proti tomuto nebezpečí zvláště čelil jeden z osobních přátel a literárních spolupracovníků Veleslavínových **Jan Kocín z Kocinetu** (1543—1610), přední písař neboli kancléř malostranský, vzdělaný humanista, hbitý řečník a dobrý právník. Po prvé tak učinil vložkou ve Veleslavínově „Politii historické“ z roku 1584: „Rada, kterak by tažení a válka úhlavnímu dědičnému a krve křesťanské nejžízňivějšímu nepříteli Turku pro obhájení náboženství, hrdeli statkův předsevzata býti měla.“ Jest to

⁴⁾ Pro zajímavost uvádím z obsahu názvy jednotlivých kapitol: Kap. 1. O válce, jak jest velmi škodlivá, a že žádný k válce snadně a kvapně raditi nemá. — Kap. 2. Že Pán Bůh takové hrozné války skrze předcházející zázraky a znamení častokrát lidem zjevoval a oznamoval. — Kap. 3. Že knížata a velící páni nemohou nic slavnějšího a chvalitebnějšího učiniti, jako aby se po vítězství k přemoženým nepřátelům milostivě a dobrotivě ukazovali a na to myslili, že sami také k podobnému pádu přijíti mohou. — Kap. 4. Před časy velící páni a udatní bojovníci o to se s pilností snažili, aby nepřátely své ne lstí a chytrostí, ale silou, zmužlostí a udatností přemáhali. — Kap. 5. Že se i nepřátelům víra zdržeti má. — Kap. 6. O právu vojenském a jakou starí hejtmanové disciplínu a kázeň mezi svými vojáky drživali, když do pole táhli, a co jsou přísahati musili. — Kap. 7. Kterak někdy za starodávna vojáci pro své vejspunky trestáni bývali. — Kap. 8. Že častokrát malí houfové veliká vojska přemáhali a poráželi. — Kap. 9. O pevnostech, že na ně příliš spoléhati nesluší. — Kap. 10. Že není vždycky bezpečné a užitečné s jinými se puntovati a v smlouvy dávat. — Kap. 11. Že přátelské smlouvy, přísahy a sliby věrně držeti náleží, a že Bůh se nevěrným, těm, kteříž je ruší, velmi protiví a potom i těžkými pokutami trestce. — Kap. 12. Že jeden druhého knížectví, království a panství žádati, ani buďto lstivě a úkladně, buďto mocí a násilím sobě přivlastňovati nemá. — Kap. 13. Že knížata a velící páni v nesnadných, velikých a zvláště válečných věcech, netoliko jednoho člověka, ale i jiných, což jich míti mohou, radu slyšeti mají. — Kap. 14. Že jest lépeji, aby králové, knížata a velící páni, majíce spolu činiti, konali a řídili své věci skrze věrné rady a legáty, než aby se sami o sobě sjížděli a scházeli. — Kap. 15. Že vrchnímu polnímu hejtmanu s největší bedlivostí a péčí o to přemejšleti a to opatřiti náleží, když svou věc s vojskem svým vyřídí a k místu přivede, aby lid služebný a válečný pěkně rozpustil. Pakli se toho nestane, jaké zlé nebezpečnosti z toho nastati může. — Kap. 16. O regimentu a správě válečné, o řádích a právech vojenských, pokudž se co toho k našim těmto časům trefiti muože. Kdož válku začíti chce, co předně uvažovati má. Tři regimentové v každém polním tažení. Kterak rada vojenská osazena býti má. Služba nejvyššího hejtmana, artikulové, na něž přijímán bývá. Služba podhejtmana nad jedním praporem knechtův. O mustrherích. Prísaha mustrherova a colmistrova. Služba nejvyššího ceymistra a jeho právo. Služba, ouřad a povinnost šancmistra. O šancknecích a jejich hejtmanech. Prísaha a právo puškarův polních. Geschirmistrův povinnost a ouřad. Ouřada, profosa a svobody artalerie. Artykulové, na kteréž se pší knechtí přijímají a přísahu činiti musejí. Některá jiná práva a obyčejové váleční. O šlachtordnuňku aneb šikování k bitvě, kteréž se učiniti aneb sporádati má. — Kap. 17. Že hejtmané a vojáci, kdyžby s nepřátely bitvu svésti chtěli, mají se pobožně Pánu Bohu poroučeti a jemu se za vítězství a štěstí vroucím srdcem modlití. — (Srvn. Zíbrt: Bibliografie české historie, díl III., část II., čís. 12.498.)

překlad z latinského cestopisného traktátu „Consilium de re militari contra Turcos instituenda“ od flanderského státníka Augeria Gislenia Busbeka, vyslance císaře Ferdinanda I. v Cařihradě, jenž poznáv z vlastní zkušenosti společnost i stav říše turecké, doporučoval proti hrozcímu osmanskému nebezpečí evropským národům novou vojenskou organizaci.⁵ Zajímavé jsou zvláště původní vložky Kocínovy. Kocín pocítuje přímo ošklivost ze žoldnéřského domácího vojska, jež má odvrátit od Čech tureckou záplavu. Děsí se, že, kdyby staří Římané „nyní z mrtvých vstali a na nynější naše landsknechty, šancknechty aneb raději šandknechty, též i jízdné rejthary, brundšvejgary a šnorchary s jich nekřesťanským a nelidským životem, zohaveným oděvem a zpotvořilým obličejem pohleděli, spíše by je za loupežníky než za vojáky a za nějaká neznámá divoká zvířata než za lidi uznali a odsoudili.“ Tak se Kocínovi tehdy jevila česká pěchota i jízda nájemná. A ještě nepříznivější je obraz tehdejší naší zemské obrany. O šlechtě, povinné vojenskou službou, Kocín mlčí: zato však hledí s opovržením na obhájce vlasti vysílané z měst a ze stavu poddaného. Sněmovních snesení o pravidelných cvičeních neboli „mustruňcích“ vojenských jest dosti; ale nikdo jich nedbá. Rovněž jest dostatek zdravé a urostlé mládeže. Ale mládež, naděje vlasti, baví se jinak a hospodář se štítí zároveň s čeládkou docházeti k výcviku. Již „by se mnoho měšťanů našlo, kteříž ani tesáku v domě nemají a mnozí tak jsou stateční, že by před bleskem dobytého meče omdleli; jiní ani ručnice v ruku vzítí nesmějí, nýbrž před ní jako před smrtí v honech utíkají.“ „Raději my se pod praporcem Bacchusa a frejovné Venuše nežli Marsa bojovati učíme“, pokračuje Kocín, „a v šenkovních domích žejdlíky aneb hrubými sklenicemi tak proti sobě střílíme a válčíme, že někteří hned tu na místě co umrlí zůstávají, jiné vedou, jiné na stolicích odnášejí, mnozí tak zmámení z toho boje vycházejí, že jim ani hlava ani nohy neslouží. Tiť jsou naši každodenní a každoroční mustruňkové a strojení veřejné proti nepříteli hotovosti. Když se pak k tomu paní Venuše přičiní a svůj mustruňk také s svými drápy drží, tuť se jich veliký počet znamenavých a postřelených na placu postaví, takže řídky s celou koží vidín bývá. Pakli se kteří pozhojili, však při nejmenším v té bitvě trhají a tahají se s Francouzi, vlasů s hlavy i s brady nechati musili. Ale předkové naši o takových mustruňcích neslychali...“

V takovém světle nalézá Kocín potomky někdejších husitských „božích bojovníků“, generaci, která měla Čechám uhájití vnější i vnitřní politické samostatnosti... Minulo deset let od vydání této

⁵) Latinský originál Busbekův Kocín velice rozšiřuje, jak možno poznati na př. ze závěrečného odstavce: „Sed cur migremus? Militemus potius et quae nobis salutis subsidia largissima manu deus benigne suppeditat, alacres et grati suscipiamus. Nos ad arma, in quibus post deum spes una salutis superest, ingentibus animus atque ita convertamus et virtute nostra et magnitudine periculi, ut exilio, quod nobis impendit, dignum est“ — v překladě: „Ale proč se máme přestěhovat? Proč obydli a vlast svou opustiti? A nevědaouce kam vandrovati? Bojujme raději, a kterýchž nám pomoci a obran k zachování a obhájení našemu Pán Bůh štědře podáváti a dobrotvě propůjčovati ráčí, ty s ochotností vděčně přijímejme a snažně jich požívejme. Sáhneťme živě ke zbroji a statečně vezmeme válku před sebe, v kteréžto nám po bohu jediná pozůstává naděje, tak jakž sluší na naši čnost a zmužilost, a jakž to od nás míti chce netoliko velikost hrozného nebezpečí, ale i strach konečného zahynutí a zhauby, kteráž jest za dveřmi, anobř téměř na hrdlech našich nám leží.“ (Srv. Ant. Truhlář: *Politia historica M. Daniele Adama z Velslavina*. Časopis českého musea, 1885, str. 357.)

výstražné knihy. Po české zemi zněly polnice a zvony na poplach proti Turku a novými, důtklivými mandáty se nařizovalo, aby všichni činili pokání, zanechali všech veselostí, her, tanců a veselostí a táhli ke Znojmu na vojenský mustruňk, kde již čekali vrchní vojevůdcové: krumlovský Petr Vok z Rožmberka, poslední viadař svého rodu, a Bedřich z Žerotína, zemský hejtman moravský, s četnými jinými „mustrhery“ a se svým generálním štábem.

Pro toto veliké vojsko byly sepsány panem **Petrem Vokem z Rožmberka** zvláštní artikule. Článek 1.—4. pojednává o mravním a náboženském životě ve vojsku, článek 5. o pořádku, v němž zachovati zbraň, střelivo atd., článek 8., 43. a 44. mluví o kázni a šetření veřejných budov, závodů a zásob, článek 9. o zběhnutí, článek 10. o pořádku na pochodech, články 14.—16. zapovídají drancování, článek 19. zakazuje každé spojení a srozumění s nepřítelem, článek 20. nařizuje přísnou bezpečnost v ležení, články 23.—28. zapovídají každé rvačky ve vojsku, článek 29. zakazuje střelbu v táboře, články 30.—33. určují službu na strážích, článek 34. a 35. vyličuje velmi lidsky povinnosti vojáků k obyvatelům, článek 36. pojednává o spíži, článek 39. a 40. rozkazuje bezohlednou úctu před vykonavateli zákonů, hlavně pak před profousem, článek 39. a 40. zatracuje podvod, článek 41. a 42. vyžaduje přednost jízdy před pěchotou, článek 45. zapovídá paličství, 46. a 47. článek zakazuje opilství, článek 48. a 49. pojednávají o poplachu, 50. článek zaručuje plat i nemocným, další články pojednávají o trestech. Téměř každé provinění trestá se hrdlem.

V téže době, v létě roku 1594, vyšla spolupracovníctvím a nákladem Veleslavínovým Kocínova „Kronika nová o národu tureckém“, rozdělená na dva díly. Účelem jejím bylo opět ukázati, jak se osmanstvo zmohlo a jak mu čeliti. Opis letopisů, podle nichž byla kniha napsána, zakoupil cařihradský vyslanec císařský Jeronym Beck z Leipoldsdorfa a z této turecké předlohy pořídil překlad do němčiny na rozkaz Ferdinandův dragoman Spiegel a znovu podle původního znění text upravil a v latinské i německé řeči vydal vestfálský rytíř Jan Löwenklau z Amelbeurnu, člen císařského vyslanectví v Turecku a německý humanistický dějepisec. Tato kniha přišla však křesťanským vojskům pozdě. Mezitím co české vojsko provozovalo u Znojma mustruňk, padla uherská pevnost Ráb do rukou tureckých.

Války turecké a později pak válka třicetiletá daly hojné podněty k vydávání překladů a volných zpracování cizích, hlavně německých spisů vojenských. Vypočítávati je v tomto přehledu, myslím, není třeba. Schází jim originalita i důkladnost. Přinášejí pravidla vojenská, všeobecně platná ve střední Evropě, pokyny k vedení vojny, jako na př. o službě těch rozličných maršálků, zeugmistrů, kvartýrmistrů atd., o vojenské službě v leženích, polních, v pevnostech, o osazování vart, o řádech a orduňku na pochodech, v leženích, v tážení polním atd. Jest to na příklad „Discurs o běhu válečném a ouřadech vojenských“, a toho vzácné paměti slavného reka, urozeného pána, pana Lazara Švendy, svobodného pána z Vysokého Landspergku, na Kychhoffu, Burgkhaymu, Drybergku a Keyserpergku etc. J. M. císaře Maxmiliána rady a nejvyššího vohřejších Uhřích sepsaný, a od někdy **M. Bartoloměje Havlíka Srncve z Varvažova** z německého jazyka na česko přeložený. Vytisknutý v Novém Městě Pražském,

u Daniele Karla z Karlspergka." Dedikace: Urozenému pánu, panu Albrechtovi Janovi Smiřickému z Smiřic od Jana Havlíka, syna překladatelova.⁶⁾ Zvlášť zajímavý jest spis chovaný v rukopise v knihovně Zemského musea (sign. II., G. 7.) a nazvaný „Tyrocinium, t. j. Správa a běh, po kteréž by hbitost soldatská měla ve všeliký spravena bejtí. Vedle toho všelijaké tažení a šlachttorduňky obojí v širokém aneb ouzkém poli. Také vpády, imboscatti a hynderhalty a k tomu podobné válečné způsoby, jenž by v boji se užívati měly. Všem slušným k užívání netoliko v vojenském tažení, než také v městech a v panstvích poddaných k cvičení, k vystřelování velmi užitečné a prospěšné. Tracticirovaná a postavena skrze Bartholoměje Pelliciara v vlaskou řeč publikovaná etc. Léta 1616 od Lukáše Jenisa z vlaské řeči na německou řeč přeložena, nyní pak v nově z německé řeči na českou k dobré naší mateřské řeči léta 1620 ode mně **Matěje Pštrosa V. Kutnohorského** přeložena a sepsána a k vytištění zhotovena 28. dne prosince.⁷⁾

Bouřlivá doba války třicetileté dala hojné podněty k vydávání různých vojenských řádů ve venkovských městech, které obsahují pokyny a naučení, aby měšťané v čas nebezpečí na určité lemmovní placy se dostavili atd. Ovšem nescházelo ani na pověrách. Známe

⁶⁾ Ze zajímavého obsahu této knihy uvádíme: O vojně a pánu vojska. O ustanovení ouřadu a regimentu válečném. Pána války aneb vojska general-leutenant, aneb v poli nejvyšší. O kladení ležení. O polním znamení a heslu. O kladení vozů. O ležení. O řádu profantů. O řádu a ordunku v tažení. Drossu řád a orduňk k sporádání. O osobování varty v polním ležení. Lermo v ležení. O picování. O jednání s nepřítelem, šermicích a bitvě. O ujetí před nepřítelem. O honění. O vojně proti Turku. Co po dojití vítězství činiti. O praporci. O obležení měst a pevností. O odevzdání pevností. Odrhnutí od některé pevnosti. O kořestech v bitvách a při šturmích. Obsazení a opatření města proti obležení. Nejvyššího polního hejtmána lieutenant. O ouřadu polního maršálka. O polního maršálka lieutenantu. Rumormistr. Nejvyšší zeugmistr. Vagenburgmistr. Nejvyšší proffantmistr. Capitan Justicii, aneb nejvyšší profous. General nejvyšší rejtharů. Rytmistr. Rejtharů fendrych. Rejtharů vachmistr. Nejvyšší nad knechty. Landsknechtů nejvyšší. Rejtharů a knechtů profous. Hejtmána nad knechty. Landsknechtů fendrych. Vachtmistr. Quartymistr. Polní veble, veble tržné. Vůdcové, foryrové. O vojákích vůbec. O muštruňku, komisařích a týchž muštruňcích. O rejtharů vartgeltu. O placení lidu válečnému a vojenských zalmistrů. O pomoci nemocného a zraněného lidu válečného v poli, a ustanovení špitálního řádu nad regimentem. Římského císaře J. M. a svatě říše jízdy bštallunk. O bštallunku v poli a právu rytířském. O právu rytířského postavení a osazení jeho. Kterak právo rytířů držáno býti má. Německých knechtů artykule. Poznacenání některých zvláštních punktů, předepsaným bštallunku a artykulům přináležejícím. (Se zmínkami o českém válečnictví souvisejícím za Maximiliána II.) Srv. Jähns: Geschichte der Kriegswissenschaften I., str. 531—542.

⁷⁾ Z obsahu uvádím: 1. Kterak soldati spešně do ordunku se stavějí. 2. Jak se soldati v parata a truppy stavějí. 3. Jak tuplované aneb trojnásobné parata učiní a obrátí. 4. V jakých příčinách soldati mají zvykati, aby na bubenský šlak pozor dobrý dali a co jim skrze to bude vyznávati, aneb poroučeti, notně v dílo se spraviti. 5. Lehčejší a srozumědnější správa k šermiclu a jak soldati v ordunku, řadích a klidích caracolirovat mají. Item jak střelci na jiný způsob fortely užívati mají, zvlášť kdyby soldati v ordunku pokojně stáli a v nerozdílné způsoby nepříteli osadili. 6. Kterak se s velkým squadronem a corporibus proti nepřátelský infanteria a cavalleria, jenž někdy v velikým počtu, s dobrými fortely se brániti měl. 7. Jiný způsob sečtených soldatův, kterak po sobě na vyhlášené místo přijdou v okamžení, ve dvě aneb víc

mnohé a rozličné spisy a návody k zaklínání proti střelení, sekání, proti loupežím a pálení, proti pádu a zahynutí v boji, proti zajetí od nepřátel atd.

A aby nevázaná soldateska byla hodná a mravná, byla ji dávána do rukou mravokárná kázání a rozličné modlitební knížky.

Nejznámější jest **Petra Skargy** „Pobožný soldát, t. j. naučení, modlitby, příkladové soldátskému životu příslušní.“ Původně to knížka polská a v r. 1634 do češtiny přeložená od Tom. Ign. Placalia. A modlitební knížce dali formát maličký, aby ji mohl voják pohodlně s sebou nositi. Při této knížce chvíli pobudeme. V českém překladě vede spisovatel vojáka do české kroniky. Radí: „Čti českou kroniku k vzbuzení rytířské zmužilosti, národu našemu příslušející, nebud' v čítání lenivý, tou prací vyhněš se zahálkám, brám, zlým rozprávčkám a jiným hříhům.“ Z modliteb sotva se kdy voják modlil onu modlitbu sedmou, jež má nadpis „za pokoj“. V ní čteme slova: „Pane Bože, ač vojska na čas jest potřebna, ale pokoj vždy lepší.“ Vždyť víme, že řemeslný žoldněř, když nebylo vojny chodíval po žebrotě. Nač mu tedy pokoj a mír?

České vojenské písemnictví zkomíralo. Probudilo se teprve v nové době začátkem devatenáctého století.

A tu jest samozřejmé, že u národa, který se netěšil politické svobodě a po staletí neměl své vlastní branné moci, vyvíjelo se české vojenské písemnictví mnohem pomaleji, nežli ostatní česká vědecká a odborná literatura. Českému vojenskému písemnictví scházela jednak možnost volného vývinu, jednak vydatná mravní podpora.

corpora se rozdělili a k tomu v předešlý kapitole poznamenání pořádku k dosáhnutí. 8. Jak parata ordinovati, když veliký počet dobře vyrystovaného lidu chce spatřiti, z kteréžto rovně také, jak předešle poznamenáno, pojednou na všechny strany šlachtorduňk můž' užívati. 9. Veliký šlachtorduňk, jenž dost prostranství v prostředku k potýkání a jiným potřebám má a na všechny strany takové frontem má, s kterýmž se dosti proti nepříteli postaviti a brániti může. 10. Kterak okrouhlý šlachtorduňk postaviti. 11. Kterak se v čtverhranný šlachtorduňk na příkrém poli na všechny strany a se všemi braněmi proti cavalleriam brániti a defendirovati má. 12. Kterak se v ouzkém pasu opatřiti, nepřítel s šerniclováním zadržeti, až by dost lidu pospolu shromáždilo, šlachtorduňk spraviti a jak šildvarty začínati a odkud rozuměti se má. 13. Kterak veliký corpus své varty, zvláště vopodál na místo postaviti má; item, jak se do pole v nebezpečenství na všechny strany má opatřiti, jak zálohu a imboscaten tak jasné šildvarty postaviti, jak se fortel v sítnu v bitvě má spomoci, jak pomoc odeslati, kde potřeba ukazuje, konečně, jak nepříteli resolut, proti němu táhnouti. 14. Jak nepříteli jeho fortelné místo odniti, jak mu dobytek s pole odvésti, jak v nerozdílné místo ho chopiti a k tomu míti, že se poddati musí. 15. Kterak s mocí v místo padne a je zloupí, kterak se zase k takovému vpádu v okamžení defendirovati má a jak vchody nej- přednějších cest opatrovati má. 16. Jak veliký houf v mnoha nerozdílných místech založí, s přehlídnutím k tomu přivede a hbitě v šlachtorduňk se stavi. 17. Jak se má chovati v marchirování, retroguardia od imboscata bude chopena, jak v nerozdílné konce pojednou šarmicluje a jak houf nepřítel jeden každý se ujme aneb od svých se vyloudí. 18. Jak vpád v velmi zvyklém místě zavřiti, possess téhož jistotně vzíti, obyvatele při sobě zadržeti, odpor zamestknati a jak loupež a lid beze škody má ven vyvésti. 19. Kterak by ouzce proti nerozdílným imboscaten postavil, tak aby jiné zakryly, kterak by veřejně marchirovati měl, kterak by se chovati měl, kdyby na imboscaten uderil a jak v dobrý pořádek pomoc by měl spraviti, kde by potřeba byla, jak se v squadron předece tlačiti, k tomu houfu, jenž již v šernicli jest. Jak infanteria obecně všelijakých fortelův v šlachtorduňky spraví a jak arkabuzíry a mušketýry. — Dodatek: O ležení polním. Obsazování varty v polním ležení. Lermo v ležení. O praporci. Kterak právo rytířů držáno býti má, o způsobu jeho. Německých knechtů artikule. Při sečení a rozvržení profantu. (Srv. Zibrt: Bibliografie české historie, díl III., část 2., čís. 12.544.)

Vidíme, že v době, kdy utěšeně kvetla česká literatura krásná, vědecká i odborná, snahy o vybudování českého vojenského písemnictví projevovaly se velice skromně.

Prvním zárodkem novodobého vojenského spisování jest pouze pilné sbírání materiálu konané **Tomášem Akvinem Burianem** (1802 až 1874), který pro hmotný nedostatek vstoupil k vojsku, k dělostřelctvu, a stal se roku 1831 po Milotovi Zd. Polákovi profesorem českého jazyka a literatury na vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě. Buriánovi šlo hlavně o stanovení názvosloví zbraní a šiků ze starých českých spisů a vojenských řádů. Ve vojenské terminologii byl autoritou, takže Josef Jungmann použil od něho všechny vojenské názvy vybrané dílem ze starých vojenských spisů, dílem nově vytvořené. Sem náleží jeho dvě pojednání uveřejněná v *Časopise českého musea* (1828) „České puškařství“ a „Objasnění zastaralých názvů ve válečném umění Čechů XV. století“ (tamtéž 1836). V rukopise zůstaly jeho práce: „České válečnictví od nejstarších dob až do XVI. století“ a „Německo-český slovník názvosloví vojenského.“ Vedle drobnějších prací, uveřejněných porůznu v „Časopise českého musea“, v „Lumíru“ a ve „Květech“, jež jsou po většině přepracované části z „Bohemic“ Jana Jeníka rytíře z Bratřic, známe jeho překlad vojenského pojednání Václava Vlčka z Čenova z XV. století do němčiny a překlady čtyř vojenských předpisů: „Předpis služby pro sprostého vojáka, svobodníka a bubeníka c. k. pěchoty (Praha 1834), „Cvičení se ve zbraních c. k. pěchoty“ (Praha 1835), „Předpis služby při c. k. jízdě (Praha 1836) a „Pravidla vojenského cvičení c. k. řadové pěchoty“ (Viedeň 1848). Z jeho učitelské činnosti vznikly dvě učebnice českého jazyka („Ausführliches theoret.-praktisches Lehrbuch der böhmischen Sprache für Deutsche (Praha a Hradec Králové 1839; 3. vyd. 1850 a 1859; „Malá chrestomatie“, Praha 1844).

Jeho současníkem byl **Mcřic Fialka** (1809—1869). Šest let, od roku 1838 až do roku 1844, působil s Tomášem Burianem jako učitel českého jazyka ve vojenské akademii v Novém Městě za Vídní, ale byl odvolán ke svému pluku do Čech. Za revoluce v roce 1848 byl se svým plukem v Praze a s osobním nebezpečím zachránil v Běchovicích životy svých mnohých ozbrojených krajanů-gardistů, kteří se již nedostavili včas na pomoc Praze a vraceli se domů. Fialka byl v mnohých bitvách: bojoval pod Windischgrätzem proti vzbouřené Vídni, pak v Uhrách u Mooru, Tarndorfu, Téténě, Tornalje, Képolny, Hatvanu, Išaseku a kolem Budapešti, pod Haynauem u Rábu, Komárna a u Ságu v Banátě, sloužil ve Vorarlberku, v Rastattu, v Praze, v Tridentu, v Mantově a zase v Krakově, kde zůstal až do své smrti. Mnoho viděl a mnoho zažil. Měl také mnoho látky ke spisování. Jeho drobné články vojenské, cestopisné, beletristické a vzpomínkové, najdeme hojně v Havlíčkových „Národních Novinách“, ve „Květech“, „Pokroku“, „Koruně“, „Světozoru“ a ve vojenských časopisech „Žižka“ a „Vlast“. Byl nadaným spisovatelem, nevšedně vzdělaným, a dobrým, uvědomělým Čechem. Jeho dopisy, z nichž lze poznati Fialkovo dobré češství, uveřejnil Tomáš Burian ve „Květech“ roku 1869 a Čenský ve své knize „Z dob našeho probuzení“ (1875). Mimo několik překladů z Dickense zčeštil Fiala „Nový cvičební řád c. k. pěchoty“ (1843). Chystal spis, v němž chtěl vyličit válečné zásluhy Slovanů o Rakousko. V do-

pise zaslaném Burianovi z roku 1847 dovidáme se více o této chystané knize. Fialka píše: „Kdo se kdy zmínil o dělostřelcích českých po bitvě bělohorské až do Václava Lichtensteina? Jenom potroušené zprávy pouze jsem našel na př. markrabě Ludvík Badenský na své outraty roku 1702 najal dělostřelce z Čech, by pevnosti Filipšburku dobýti mohl. Polní maršálek cisařský Marchese di Roma k uchránění ostrova Sicílie roku 1730 prosil vojenskou dvorní radu o třicet dělostřelců českých, jinak že Španělům neodolá atd. Z takových úkazů možno souditi, na jaké slovo se Čechové ještě tehdyž brali. Hojnější prameny prýští se teprv od časů císaře Josefa II., který ustanovil zlatý a stříbrný peníz za udatnost.

...Z výkazů pluků v některých bitvách bojovavších sestavil jsem počet vojinů podle národností rozličných; tu se vykazuje převaha našinců nesmírně veliká. Nejvíce mně jde o to, abych dokázal světu, že bitvy, na nichž Němci sobě tolik zakládají, u Lipska a jiné, od Slovanů byly vyhrány proti Němcům, ale ve prospěch Němců. Vždy mne to dopalovalo, když jsem četl u Körnera: „Und so lange deutsche Lieder sausen und so lange deutsche Ströme brausen, tönet Aspern hoch im Siegesang“ atd. Lenau též básnil nebo bájl, že u Ašprů Napoleon seznal, cože „deutsche Herzen, deutsche Schwerter schlagen“. Podivná, chladná statistika, zpívající jinou notu, vykazuje, že na straně Francouzů roku 1809 třetina byla Němců, na naší pak sotva šestina...

Současně s Burianem a Fialkou zabýval se vojenstvím dělostřelecký setník **Josef Umlauf**, rodák železnobrodský (1800—1869). Známeho již z bouřlivého roku osmačtyřicátého, kdy musil vytáhnouti na Václavské náměstí, ale odepřel vykonati rozkaz důstojníka pěchoty, aby střílel do lidu. Byl po skončené revoluci dán do pense a zbytek svého života ztrávil v Bělé u Bezděze, zabývaje se sbíráním pamětí a pramenů k české vojenské historii. Výsledky svých studií uveřejňoval v „Památkách archaeologických a místopisných“, v „Boleslavanu“ a v „Časopise českého musea“, kde uveřejnil „Práva a nařízení lidu vojenskému od pana Petra Voka z Rožmberka“. Umlauf byl prvním předkladatelem odborné vojenské knihy. Zveřejnil spis arcivévody Karla „Zásady strategie“. Většina jeho prací zůstala v rukopise. Jsou to zejména dva jeho spisy „O staročeském puškařství“ a „O umění dělostřeleckém“. Před rokem 1848 známe ještě jeden důležitý spis. Jsou to „Předpisy služby pro sprostého vojáka pěchoty (Hradec Králové 1845), které upravil do češtiny setník **Ambrož Toldt z Wallersbergu**. Ke knize jest připojen slovník asi 500 slov z vojenského názvosloví, první to sbírka toho druhu v našem písemnictví.

Bouřlivý rok osmačtyřicátý přinesl do českého vojenského písemnictví nový druh spisů: jsou to porůznu vydané předpisy, služební řády a pokyny k zakládání ozbrojených národních gard, které se tvořily po všech venkovských městech na obhájení konstituce.

Samostatná odborná kniha vojenská vyšla teprve roku 1867. Toho roku bylo u Kobra vydáno „Válečnictví polní a vojenství“. Byl to výklad k „Názornému atlasu pro Riegrův „Naučný slovník, který sepsal na základě porad s Tomášem Burianem a s použitím jeho drahocenného materiálu český vojenský spisovatel **Emanuel Salomon Friedberg-Mirohorský** (1829—1908). Jeho otec mu nedovolil, aby se mohl věnovati malířství, k němuž lnul již od svého mládí. Byl dán do vojenské akademie ve Vídeňském Novém Městě

a byl pak přidělen jako poručík k 28. pěšímu pluku, tehdy Latourovu. Zúčastnil se tažení do vzbouřeného Lombardsko-Benátska, proti vzbouřené Vídni a do Uher. Jako důstojník generálního štábu mnoho cestoval, byv přeložen do Uher, záhy opět do Verony a opět do Prahy, do Haliče a opět do Itálie. Roku 1883 uchýlil se v hodnosti polního podmárášlka na odpočinek do Prahy.

Mírohorský byl vzor neúnavnosti a pracovitosti. Bez ustání maloval a psal drobné feuilletonistické články cestopisné, beletristické a vojenské do různých časopisů, do „Pražských Novin“, do tehdejšího „Času“ a „Hlasu“, do Nerudových „Obrazů života“, „Zlaté Prahy“, „Květů“, „České Thalie“, do všech možných kalendářů a památníků, překládal z francouzštiny a němčiny. Konal mnoho přednášek odborně vojenských v Praze i po venkově. Zvláště zajímavé jsou jeho vzpomínky ze života vydané u Bačkovského („Před 30 lety“ a „Před 40 lety“). Pro nás jest Mírohorský důležitý jako skutečný zakladatel českého vojenského písemnictví nové doby.

Uvedený již spis „Válečnictví polní a vojenství“ jest první českou odborně-vojenskou prací. Tělocvik a šerm k tomu podal dr. **Miroslav Tyrš** a techniku zbrojnictví napsal **Karel Procházka**. Mírohorský psal do Riegrova a Ottova „Slovníku naučného“ všechna vojenská hesla, a jeho práce v oboru vojenském jsou jediným pramenem, na němž možno dále budovati české vojenské písemnictví.

Rok po vydání knihy „Válečnictví polní a vojenství“ založili bratři Skřejšovští „Vojenskou bibliotéku“, v níž měly vycházeti české vojenské spisy. Bohužel, „Vojenská bibliotéka“ neměla dlouhého trvání. Vyšlo celkem 24 sešitů o třech arších a sice: „Všeobecný válečný dějepis“, „Moderní taktika“ a „Kniha o strategii“. Spoluzakladatelem „Vojenské bibliotéky“ byl pilný vojenský spisovatel **Eduard Rüffer** (1835—1878). Tento nadaný spisovatel a žurnalista pocházel z rodiny původně české, která po bitvě na Bílé hoře musila se vystěhovati do sousední Lužice. Studoval v Berlíně a v Gothě, ale již roku 1860 zúčastnil se válečné výpravy Garibaldiho proti Neapoli. Zabýval se nejvíce studiem historicko-vojenskými a byl válečným zpravodajem „Národních Listů“ a „Politik“ roku 1863—64 za války slesvicko-holštýnské a později, roku 1866, za války prusko-rakouské.

Roku 1869 založil v Praze „Vojenskou bibliotéku“ a roku 1870 vojenský časopis „Žižka“ a po jeho potlačení roku 1871 vojenský týdeník „Vlast“. Kolem těchto dvou časopisů soustředili se všichni tehdejší vojenští spisovatelé. Nebylo jich mnoho: Rüffer musil skoro sám časopis vyplňovati. Jest proto pochopitelné, že články, v těchto dvou časopisech uveřejňované, nekladly zvláštního důrazu na původnost nebo na důkladné zpracování. Jsou to většinou přetisky a výpisky ze starých českých vojenských spisů, překlady německých vojenských knih a článků, epizody z české a rakouské vojenské minulosti a vzpomínky z válek nejnovějších. Zmínky zasluhují zejména odborné vojenské články z pozůstalosti Morice Fialky a statí Mírohorského.

Rüffer vydal několik samostatných vojenských spisů. Psal je většinou německy, některé z nich pak přeložil do němčiny. Jsou to: „Die Strategie und die Strategen der neuesten Zeit“ (Praha 1869); vojenská studie „Die Balkanhalbinsel und ihre Völker“ (Praha 1868); „Eine strategische Studie über Dalmatien, Montenegro, Bosnien und Herzegovina“ (Praha 1869; přeloženo do češtiny); „Phanta-

siekrieg gegen Russland" (Videň 1871); „Die letzten Tage von Alt-Österreich" (Praha 1872) a „La guerre du second empire contre l'Allemagne" (Videň 1873). Původní české odborně-vojenské spisy Rüfferovy jsou tyto: „Válka francouzsko-německá" (Praha 1872); „Válka ruskoturecká" (Praha 1877); „Kniha o strategii" (Praha 1870); „Válka slovansko-turecká" (Praha 1877); „Pravidla cviku pro rakouskou jízdu" (Praha 1871—72) a „Pravidla cviku pro c. k. řadovou pěchotu, zálohu a zemskou obranu" (1872).

V této době začíná se též plodná činnost tří vojenských spisovatelů. Jsou to: Ferdinand Čenský, Josef Thille a Patrik Blažek. **Ferdinand Čenský** (1829—1887) oddal se po skončených filosofických studiích výhradně žurnalistice. Byl jedním z nejpilnějších spolupracovníků „Pražského Večerního Listu", pak „Pražských Novin" a „Včely". Za doby reakce, roku 1851, byl jako český žurnalista vřazen do vojska k 11. pěšímu pluku a sloužil v Mohuči, ve Frankfurtě, v Itálii, v Tyrolsku a v Linci. Roku 1859 zúčastnil se polního tažení italského i druhé italské války r. 1866. V letech 1859—1865 přednášel důstojnictvu 11. pěšího pluku a jmenovitě kadetům v plukovní škole o českém jazyce a české literatuře, ale v roce 1869 byl povolán na vojenskou akademii do Nového Města za Vídní k přednáškám české řeči a literatury. Již v roce 1871 vydal Čenský v Praze „Česko-německý vojenský slovník", „Vojenskou čítanku" a Kurzgefasste praktische Grammatik der böhmischen Sprache für Deutsche mit besonderer Berücksichtigung der Militär-Terminologie". V „Česko-německém vojenském slovníku" sestavil Čenský s použitím slovníku Jungmannova a starších prací Tomáše Buriana a Friedberga-Mirchorského přes 8000 vojenských názvů. Čenský pilně přispíval drobnými články i delšími studiemi vojenskými, literárně-historickými i vzpomínkovými do přecetných časopisů, hlavně do „Žižky", „Vlasti", „Osvěty" („Válečnictví našich dob"), „Světotozoru", „Slovníku naučného", „Vojenských Listů" a j. Zvláště důležitý jest jeho spis „Z dob našeho probuzení" (Praha 1875), v němž otiskuje přátelské dopisy českých vojáků-spisovatelů. — V těchto dopisech odhaluje se nám obraz českého vojenského spisování v polovici minulého století. Čenský přeložil do češtiny též četné vojenské předpisy a pomůcky, jako služební řády, cvičný řád, nauku střeleckou a nauku o zbraních, nauku o terénu atd. Společně se setníkem **Josefem Thillem** (1818—1900) vydal spis „Česká válka 1618 až 1622" (Praha 1875) a „Historicko-vojenskou studii k dějinám 30tileté války 1621—1648". Byl redcem Thilleovým a pomáhal mu při vydání knihy „Pavel Poctiva, dokonalý voják" (Praha 1873) a při sepsání historické studie, uveřejněné v časopise „Žižka": „Jak se vyvinulo zřízení rakouských pluků od války třicetileté až do nynější doby". Roku 1886 odebral se Čenský na odpočinek, šťasten, že se bude moci nyní cele věnovati českému písemnictví. Bohužel, netěšil se dlouho zasluženému klidu. Roku 1887 zemřel. Musil se rozloučiti s krásnými zámysly, na jejichž uskutečnění tak dlouho čekal.

Po zamiknutí časopisů „Žižky" a „Vlasti" neměli jsme dlouho českého vojenského časopisu. Teprve roku 1883 založil setník zem-

ské obrany a později lokální referent časopisu „Politik“ **Patrik Blažek** (1851—1905) nový časopis vycházející v Kolíně a nazvaný „Vojenské Listy“.

Patrik Blažek byl spolupracovníkem Ottova „Slovníku naučného“ v oboru vojenském a též hlavním přispívatelem do „Vojenských Listů“ články odborně-vojenskými. Mimo to přeložil do češtiny několik služebních předpisů bývalé rakouské armády.

Do „Vojenských Listů“ psali nejvíce Josef Thille, Ferdinand Čenský a Mírohorský a mnoho pseudonymů. To mělo svou příčinu v tehdejších mimořádných poměrech, kde aktivnímu důstojníkovi bylo neradno a pro postup škodné zúčastnit se literárního podniku neněmeckého nebo nemadžarského.

Tím bych asi podal přehledný obraz vývoje českého vojenského písemnictví do novější doby. O současných vojenských spisovatelích nemíním se zde zmiňovati, ani o spisech, které vyvolala veliká světová vojna a vytvoření našeho národního vojska.

Jak jsem již předem pravil: Naše vojenské písemnictví není bohaté. Možno říci, že v posledním čtvrt století jest velikým úhorem. Budoucnost vojenské vědy a české vojenské literatury teprve nastává. Máme svůj stát a svou armádu a jest povinností nás všech, abychom si vytvořili svou vlastní odbornou literaturu. A potom: Světová válka ve své ohromnosti nabízí ohromné a nevyčerpatelné zásohy badatelského materiálu. Válka vešla v těsný styk s vědou a veliký počet lidí vědecky školených bylo nuceno přímo i nepřímo zabývat se válkou důkladněji. To vše opravňuje doufat k tomu, že vojenská věda a vojenské písemnictví rozvine se plně a brzy dohání vědy ostatní.

My, kteří stáli u kolébky nového období české vojenské literatury, musili začít skoro od začátku. Ale poctivou prací dvou let dospěli jsme k tomu, že vojenské písemnictví slibně rozkvétá. A pokvete! Jest pouze třeba lásky a poctivé spolupráce všech jasných hlav a dobrých srdcí. V tom leží onen kouzelný proutek úspěchu a dobré budoucnosti českého vojenského písemnictví.

Inž. KAREL MAYER:

Automobilismus a naše armáda.

(Úvaha historicko-statistická.)

Materielní situace států, povstalých na území bývalého Rak.-Uherska, byla po převratu přímo zoufalá. Obchod, průmysl, zemědělství, doprava, vůbec veškerá činnost byla podlomena. Hlavně u nás řádila rekvisiční prakse a politický teror rakouský tak dokonale, že vypadalo to ve všech odvětvích skutečně jako „U snědeného kráma“. Není divu, že stejnou měrou, jako všechna ostatní odvětví činnosti a pokroku, postižen byl i automobilový průmysl i doprava. Koncem války vykořistěny byly skoro všechny prameny jak výroby, tak i dispozičního automobilového parku v zemi. Nepatrný počet vozidel v provozu udržovaných, po většině to pouze luxusních vozů pro vojenské účely nevhodných, nepadá vůbec na váhu. Ostatní vozidla, majitelům ponechaná, byla bez užitku uložena, jsouce následkem nedostatku materiálu konstruktivního